

9. Марченко М. Н. Теория государства и права : Учебник. 2-е изд., перераб. и доп. М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2004. 640 с.

10. Скакун О. Ф. Теорія права та держави : Підручник. Вид. 3-тє. К. : Алерта, 2012. 524 с.

11. Лапаева В. В. Конкретно-социологические исследования в праве : Монографія. М. : Юрид. лит., 1987. 144 с.

ПРАВОВІ ЗВИЧАЇ ТА ТРАДИЦІЇ ДАВНІХ СЛОВ'ЯН У СФЕРІ ОХОРОНИ ЛІСІВ

Юркевич М. В.

голова

Господарського суду Львівської області

м. Львів, Україна

Актуальність теми дослідження пов'язана з необхідністю захисту українських лісів від хижацького використання, незаконних рубок, а також інших правопорушень. Одним із дієвих шляхів вирішення даного завдання є підвищення ефективності норм відповідальності за порушення лісового законодавства, яке характеризується наявністю значного числа нормативно-правових актів, які часто суперечать та дублюють один одного. В таких умовах доцільно звернутися до історичного досвіду, накопченого в різні часи, а особливо в період існування Київської Русі.

Аналіз публікацій показує, що питання охорони лісів у Київській Русі розглядалися у роботах: Є.В. Анічкова, В.Є. Борейко, Є.Г. Вейденбаума, Б.О. Грекова, Б.В. Кіндюка, О.І. Логвіненко, Г.С. Лозко, та ін. Незважаючи на наявність цих праць, витоки лісового законодавства та процес формування норм відповідальності за порушення у цій сфері не отримали комплексного дослідження і тому потребують своєї систематизації та подальшої розробки.

Метою роботи є дослідження давньо-слов'янських звичаїв, обрядів, традицій та ритуалів, направлених на охорону лісів.

Викладення матеріалів дослідження необхідно розпочати з того, що процес формування лісового законодавства як нормативно-регулятивної системи суспільних відносин з охорони цього природного ресурсу проходив за складним сценарієм. Цілком зрозуміло, що норми юридичної відповідальності характеризувалися значною динамікою свого становлення та закріплення в змісті нормативно-правових актів. До числа джерел права відносяться правові звичаї, які виникають на основі стихійно створюваних правил та через певний час стають

традиціями і переходять від одного покоління до другого. Причиною їх появи в сфері охорони лісів є та обставина, що давні слов'яни добре розуміли цінність цього природного ресурсу, який використовувався з метою отримання сировини, виготовлення посуду, взуття, збирання ягід, грибів, меду, лікарських рослин та полювання. З цієї причини, у родовому суспільстві наших предків, виникла необхідність у формуванні первісних норм для охорони цього природного ресурсу, з метою забезпечення життєдіяльності племені, роду та окремої родини. До їх числа відносяться такі регулятивні феномени відносин людини з цим природним ресурсом як звичаї, культові норми, обряди, мононорми, навички, ритуали, символи та традиції. Наявність цих феноменів стримувала та обмежувала діяльність родового суспільства та захищала ліси від окремих індивідуумів. Такі норми інтегрували людей в єдину спільноту, тобто в колектив, який міг вирішувати різні завдання з виживання в тодішніх природних умовах. Однією з форм соціальної свідомості, стосовно лісів, що сформувалися у родовому суспільстві є міфи, тобто персоналізація таких об'єктів. Під даним терміном розуміються легенди, оповідання, розповіді про духів, обожнювання природних об'єктів, які є традиційною формою передачі думок та результатів духовної творчості. Так верба в Україні символізувала давнє життя і тому її саджали уздовж доріг, ставків та криниць. Відомо, що перебуваючи у засланні Т.Г. Шевченко посадив у 1850 р. вербу на півострові Мангишлак у Казахстані. У 1961 р. на Україні, коли відзначали 100-річчя з дня його смерті, від цієї верби були взяті черешки, які були посаджені в багатьох містах і селах України.

З огляду на ту обставину, що давньослов'янські звичаї та обряди не дійшли до наших часів у письмовому вигляді, на сьогодні головним джерелом відомостей є християнські хроніки, повчання проти язичництва, літописи, археологічні розкопки, фольклорні та етнографічні збірки. На їх підставі можна отримати уявлення про міфологічний світогляд давніх слов'ян та їх заходах спрямованих на охорону лісу та нормах відповідальності за такі порушення. Так, згідно з давніх джерел, наші предки поклонялися деяким видам дерев: дубам, липам, вербам, калинам, тополям, яблуням, вишням. Як вказує В.Є. Борейко, дуб був одним з найулюбленіших і шанованих серед слов'янських племен деревом [1, с. 7]. Під священними дубами у слов'ян відбувалися всі найважливіші події – збори, весільні обряди, суди. У священних дубових гаях найбільш старі і шановні дерева обносилися огорожею, за яку мали право заходити тільки жерці, там здійснювалися жертвопринесення, робилися передбачення, зміст яких залежав від шуму дерев та шелесту листя. З цим міфом був пов'язаний правовий звичай, згідно якого навколо такого священного дерева заборонялося затримувати

розбійника, вбивцю та злодія. Поруч з молитовним дубом стояли статуї язичницьких богів, в жертву яким приносилися мед, брага, пиво, дикі звірі, а також існував звичай спалювати загиблих воїнів на багатті з дубових гілок, бо дуб – дерево чоловіків і його полум'я очищає душу воїна. На свято Івана Купали всіх Іванів прикрашали дубовими вінками, т.я, слово дуб, у той історичний період, звучало як добро і означало добре дерево. На Поліссі існував звичай, що полягає у забороні рубати дуби, з причини того що їх вважали «Божими душами», які не підпускають до себе темні сили. Згідно з дослідженнями Київського еколого-культурного центру, проведеним у 2000 році, дуб у жителів України є найпопулярнішим деревом, а потім в порядку убунання ідуть калина, каштан, верба, ялина, береза, тополя, бук, липа, сосна.

Візантійський імператор Костянтин Багрянородний залишив цікавий запис про подячний молебень русів-язичників на острові Хортиця. Як вказує імператор, на цьому острові росте величезний дуб, біля якого в жертву приносять живих птахів, а також шматки хліба і м'яса. На додаток до цього існувала традиція поклоняться окремим деревам, обвиваючи їх стрічками. Вчені вважають, що поклоніння дубу пов'язано з тією обставиною, що деревина даного дерева є найбільш електропровідною в порівнянні з іншими видами дерев, дуб зазвичай вище інших дерев і являє собою природний громовідвід, під яким люди могли не боятися блискавки та грози. З цієї причини, у давніх слов'ян існував звичай використовувати хвойні та листяні породи при будівництві домів, яким рідко приписували різні надприродні сили. Іншим регулятором поведінки давніх слов'ян були ритуали, які розглядаються як стереотипи повторення певного комплексу дій. Такі ритуали були пов'язані з окремими видами дерев. Наприклад, існував звичай водити хороводи навколо найбільш старих дерев, носити їм хліб – сіль та просити допомогу у різних справах та зцілення від хвороб. Для цього люди вішали на нього частини своєї одежі, а такі дерева заборонялося рубити, відламувати сухі гілки, збирати жолуді та листя. Цілком зрозуміло, що такі міфологічні образи, пов'язані з лісом поступово перейшли в норми звичаєвого права, які є характерними для первісного суспільства, а за їх порушення встановлювались покарання.

Наступним видом регулятора поведінки є традиції, які являють собою загальний родовий досвід культури, що набув стійкого характеру і знайшов закріплення у певних стереотипах та правилах. Так, у давніх слов'ян існувала традиція створення священних гаїв, які заміняли їм храми, в яких також заборонялося збирати сухі гілки, плоди, а також квіти. За даними професора Є.В. Анічкова, на тому місці, де зараз знаходиться Києво-Печерська Лавра, був священний гай, в якому знаходилися статуї язичницьких богів: Перуна, Велеса, Сворога, Хорса

та ін. При цьому, згідно з даними археологічних розкопок, багато з слов'янських племен створювали гаї біля своїх селищ, які як правило розташовувалися на високих місцях. У них відбувалися суди, а волхви приходили туди слухати різних духів. Відомо, що в Києві священної гаєм був Шулявський ліс, розташований на річці Либідь, який був вирубаний в часи національно-визвольних змагань. Давні слов'яни використовували дерев'яні предмети у вигляді оберегів, з метою захисту своєї родини, дітей та найближчого оточення. Як вказує відомий фахівець з історії, культури слов'янських народів Київської Русі Б.О. Рыбаков, будинок давніх слов'ян був весь пронизаний магічно-заклінальної символікою, за допомогою якої кожна сім'я прагнула забезпечити собі ситість і тепло, безпеку та здоров'я [2, с. 117]. Більшість з цих предметів була пов'язана з деревами, образи яких несли невидимі сили і могли допомогти в момент нещастя і будь-яких інших потрясінь. Відомо, що існували різні форми шанування дерев, на які збиралися всі члени громади. Цілком зрозуміло, що за порушення традицій, правил, звичаїв з охорони лісів та окремих дерев, у давніх слов'ян існували різні види покарань. До їх числа відносилася заборона приймати їжу разом з іншими членами роду, а також вигнання з племені, яке являло тоді вид смертної кари. З літописів відомий випадок покарання древлянським князем Олегом сина київського воеводи Свенельда – Люта, за полювання у лісах, що належали князю. Так, під час полювання Олег випадково зустрівся з Лютом, який побачивши князя почав тікати, але був схоплений та вбитий. Даний випадок показує наявність досить жорстоких заходів відповідальності за порушення, пов'язані з лісами. Як вказує О.В. Дулов, відомий випадок, коли за браконьєрство і використання лісів без дозволу Великого князя один з його родичів був покараний за це відстороненням від посади тисяцького [3, с. 136].

Підводячи підсумки даного дослідження необхідно вказати, що юридична відповідальність за порушення лісового законодавства формувалася протягом достатньо довгого часу, а її основою стали першоджерела права – звичаї, традиції, обряди, які являли собою норми поведінки, встановлені спільнотою, під якою розумілось плем'я, громада, суспільство. В подальшому ці первісні норми права вплинули на зміст Руської Правди, в якій пройшов процес їх трансформації у правові звичаї, пов'язані з охороною дубів та інших видів дерев.

Література:

1. Борейко В.Е. Лесной фольклор. Древа жизни священные рощи. Природоохранная пропаганда. Вып. 25. К. : Логос, 2003. 224 с.
2. Рыбаков Б.А. Язычество давних славян. М. : Наука, 1981. 608 с.

3. Дулов А.В. «Не руби сук, на котором сидишь». Народные традиции охраны природы в России X – середины XIX вв. Историко-экономические исследования. 2009. Т. 10. № 3. С. 135–142.

ЕТНІЧНА СТРУКТУРА СУСПІЛЬСТВА ТА МІСЦЕ В НІЙ ЕТНІЧНИХ МЕНШИН

Ялова О. В.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правничої лінгвістики
Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна*

«Формування націй, постання національних держав і боротьба за національне самовизначення – це такі ж глибинні та універсальні тенденції новоєвропейської історії, як і науково – технічна революція» – зазначає український соціолог О.І. Погорілий. Однак, ті процеси, які відбуваються сьогодні при творенні нації – полягають у врегулюванні як соціальних, так і етнічних взаємовідносин у сучасному суспільстві. Які досить часто призводять до різноманітних проблем і суперечностей. Тому для позитивного вирішення їх необхідно дотримуватися вимог системно – структурного аналізу. Сьогоднішнє сучасне суспільство – це, в першу чергу, розмаїта соціальна структура, яка постає не лише як вікова, статева, освітня, класова, професійна, поселенська, майнова тощо, а й і як етнічна, яка може бути більш або менш окреслена. Проте можна і стверджувати, що зовсім етнічно неструктурованих, моно-етнічних суспільств сьогодні у світі не існує.

Досліджуючи це питання, слід зазначити, що практично ніхто зі вчених ні вітчизняних, ні за кордонних комплексним вивченням проблеми етнічної структури суспільства не займався. Хоча в одному з вітчизняних видань під назвою «Соціологія. Навчальний посібник для студентів» що його підготувала відомий в Україні соціолог О.О.Якуба є розділ, який має назву «Національно – етнічна структура суспільства», проте в ньому більше приділяється увага висвітленню генези історичних форм етнічного (рід – плем'я – народність – нація), ніж елементам етнічної структури сучасних суспільств в якому нація подається як моноетнічне утворення. Проте зауваження у цьому випадку були б недоречними і некоректними, бо ж такі комплексно – системного відображення цих елементів як певної соціальної цілісності